

NA OKRAJ KULTURNÍHO VZTAHU ČESKO-SLOVENSKÉHO

Věra Linhartová (Brno)

Recepce slovenské literatury v letech 1918–1938, tj. v období tzv. první republiky, byla nejednoduchá. Přijímání slovenské literatury českým kulturním prostředím bylo do značné míry závislé na utvářejících se vzájemných vztazích také v oblasti ekonomického a politického života a časté retardování kulturních vztahů bylo způsobeno i negativními emocemi části české kulturní meziválečné elity, takže revoluční myšlenka z euforických podzimních dní 1918 o brzkém vyrovnání kvality kultur obou odlišných slovanských etnik čekala na své naplnění několik desetiletí. K uvedenému tvrzení je třeba poznamenat, že slovenské kulturní prostředí bylo v Čechách, na Moravě mnohem méně, vědomě přijímáno jako slabší, což na české straně stále více podporovalo přesvědčení o českém dárcovství a české podpoře a pomoci a v závěru neklidných 30. let vyústilo až v nechutnou diskusi. Mnozí rozčilení diskutéři už zcela zapomněli na nezapustitelné a neodmyslitelné impulsy a neúnavnou národně buditelskou práci Jana Kollára, Pavla Josefa Šafaříka, Ludovíta Štúra, Františka Palackého. Nicméně předmnichovský společný stát měl nesporně sjednocující tendence i na poli kulturním. Vývoj vzájemných kulturních (literárních) vztahů i rozvoj domácích literatur byl vědomě špičkami české i slovenské humanistické inteligence nejen sledován, ale citlivě pěstován a veden k vytouženému vyrovnanému „dvojhlasu“, jehož prahu bylo dosaženo právě v závěru 30. let, kdy se už politická situace v předválečném Československu natolik zkomplikovala, že se mladý stát rozpadl — byl vyhlášen samostatný Slovenský štát a Čechy a Morava prohlášeny protektorátem. Na společné cestě se oba národní celky znovu potkaly až v posledních dnech druhé světové války. Výše jsme již poznamenali, že proces přijímání slovenské literatury českým kulturním prostředím a postupné kýžené vyrovnávání obou kultur nebyl přímočarý a bezproblémový. Do-

dnes se o tom snadno přesvědčíme při soustředěném studiu archiválií. V nich snadno objevíme slovakistickou českou aktivitu, nejdostupněji především v publicistice, a to ve vybraných reprezentativních orgánech meziválečného českého a moravského veřejného života, zvl. v deníku Lidové noviny, v časopisech Přítomnost, Tvorba, U-Blok aj. In margine složitého problému, jímž vývoj jakéhokoliv literárního vztahu nesporně je, dlužno přičinit dvě poznámky. Těžko je usuzovat na cesty vývoje a rozvoje sousední slovenské literatury bez vědomého, někdy až nikoliv prospěšného úsilí o jejich vzájemné propojování. Připusťme přece, že vnímaná rozdílnost v literatuře slovenské v porovnávání s českou neměla být tak jednostranně nahlížena jako kvalitativně nižší. Vždyť obě literatury byly výsledkem odlišného ekonomického, a tedy i ideového (kulturního) prostředí a domácího tvůrčího potenciálu na české straně více než na slovenské ovlivňovaného i provokovaného vyspělejší západní kulturou. I na slovenskou kulturu (literaturu) působil okolní evropský (nejen!) kulturní svět, i ve slovenské literatuře byly zúročeny podněty ekonomicky vyspělejších západních etnik, slovenská kniha si našla i samostatnou cestu do západních zemí (srv. např. překlad E. Maróthy-Šoltézové *Moje děti* do francouzštiny) a neměli bychom zapomínat na užší vztah i s tak vzdáleným prostředím, jímž byla Amerika, kam se na přelomu 19. a 20. století vystěhovalo za prací a lepšími životními podmínkami značné množství Slováků, kteří tam vytvořili početné menšinové skupiny (např. Cleveland, Pittsburgh), jejichž důležitost nepřehlédl při prosazování ideje samostatného československého státu ani jeho zakladatel T. G. Masaryk. To je také jeden z momentů, jímž se obě prostředí lišila, české země tak silnou vystěhovaleckou vlnu do zámoří nezažily (srv. např. život a dílo slovenského realistického spisovatele Martina Kukučina). A opětně jsme se ocitli u kořene věci. Slovenská literatura byla v novém státě vnímána jako druhá, „slabší až slabá“, stejně tak jako ve Francii, Anglii, Německu i jinde zase literatura česká! Nebylo tedy důvodu tolik se na české straně vyvyšovat, stačilo připustit, že byla hlavně jiná. Existují všeobecně platná kritéria hodnocení kvality jednotlivých národních literatur? Myslím si, že právě tento problém hodnocení kultury (literárnosti) je nadčasový, při určité vůli je možno vztáhnout jej i na jiná kulturní prostředí existující uvnitř převážně např. českého etnika (dnes např. rozporné vnímání Romů).

Druhá poznámka souvisí s vnější stránkou utvářejících se vztahů a týká se faktu, že prostřednictvím recepce literatury a časopiseckých referencí o ní se zpětně vytváří klima i pro pochopení tehdejších vnitřních podmínek i potřeb Slovenska. Prosazování nezkraslených a nedeformovaných postojů v kultuře bylo poměrně značně závislé na realizaci politických postojů. Zde je třeba alespoň upozornit na liknavé řešení (fakticky neřešení) národnostní otázky v předválečném Československu, které vyústilo do slepé uličky tzv. *čechoslovakismu*, rozhodně z hlediska historické kontinuity obtížně přijatelného pro obě strany — bylo jen formálně možné vytvořit obraz *národní, jazykové a literární jednoty*. V zájmu spravedlnosti jsme povinni připomenout, že i při realizování historicky nesprávných postojů při sžívání se odlišných kultur v jednom státním celku se objevovalo i to, co bylo prospěšné a přínosné pro utváření správných přístupů k formování česko-slovenského vztahu (např. analýza vědomé kulturní a intelektuální symbiózy v době tzv. národního obrození; zevrubnější poznávání Slovenska — např. Čapek, Olbracht, Vančura; odmítání obrazu Slovenska jako plytké folklórní krajiny, jak ji např. představoval V. Mrštík). V přijímání Slovenska zvláště v Čechách (na Moravě tomu bylo jinak) všeobecně působila i stará obrozenecká tradice, která prezentovala Slovensko v alegoriích obrozenecké poezie jako krásnou zakletou krajinu (vliv např. Královy balady *Zakliata panna vo Váhu* a divný *Janko*) a tato sugesce pohádkovosti živila představy o zemi exotické a vábivé svými velehorami, folklórem, idylami bačovského života. Realistické vidění skutečné sociální, ekonomické, politické a kulturní situace Slovenska bylo sporadické.

Z tohoto hlediska jsou celá 20. a 30. léta tohoto století především v české a slovenské publicistice vyplněna ideologickými, ideovými i literárními diskusemi, protichůdnými názory a často vyhocenými polemikami dotýkajícími se vztahových problémů. Vedle skupinových a politicky vyostřených postojů jsou časté analýzy intelektuálů směřující k objektivitě, nestranné (zdráhlivě!) glosy ke konkrétním jevům a hojné informace o literárních novinkách. Prosazování vůle **vidět Slovensko jako zemi ekonomicky i kulturně jinou**, vzhledem k podřadnému postavení během nesamostatné tisícileté existence uvnitř Uher, **vzít na vědomí značné (až propastné) rozdíly** v demografických faktech (např. v prvním deceniu našeho století studovalo na

univerzitě asi jen 10 Slováků, existovala značná negramotnost, ekonomická zaostalost záměrně udržovaná cizí nadvládou atd.). Dlužno poznamenat, že bylo nesporně ctí pro českou kulturu, že se v ní zformovaly i prosadily moderní tendence ve vytvoření vzájemného kulturního vztahu dříve než v ostatních oblastech a že „rovné“ (partnerské) vztahy v kultuře se etablovaly ještě daleko před srovnáním ekonomik a před názorovým sjednocením politických reprezentací. Není třeba zastírat ani fakt, že se ještě i v dnešní době objevuje ve vědomí některých Čechů pocit nadřazenosti demonstrováný a formulovaný vlivologickými teoriemi a chápáním Slovenska a slovenské kultury jako jakéhosi regionálního přívěsku.

Situace se však značně změnila polistopadovým rozpadem Československé republiky na dva suverénní státy. Tím idea kulturního sblížení jako by ztratila své opodstatnění. Moment rozdělení Československa odstartoval mnohé, zajisté však i opět-
né vzdalování se kultur, které spolu po sedm desetiletí nemohly pouze koexistovat, ale naopak se vyrovnávaly, proplétaly, vzájemně podněcovaly (i ostouzely), což ve svém výsledku bylo oběma stranám přínosné (i když rozdílně). Pro jakýkoliv vývoj je přece konkurence nesmírně důležitá, už jen to, že brání stagnaci a rozevírá „mantinely“, zabraňuje uzavřít se v sobě, v kultuře, nesporně vede ke vzájemnému se obohacování — „dvojhlas“ vystřídal chorál.

Dnešní generace už opětně vnímají Slovensko jako zemi cizí, začínají se projevovat i jazykové bariéry navzdory faktu blízkosti, porozumění mluvené slovenštině, slovenským textům se zhoršuje i přes to, že obyvatelstvo je zčásti promíšeno. Styk se Slovenskem se stále více stává standardním stykem s cizí zemí. Není bez zajímavosti, že právě toto vzdalování a odcizování vyvolává nutnost opět standardizovat, oficializovat i vztahy kulturní, což se mj. např. projevuje zakládáním slovakistiky jako samostatného oboru. Nová instituce se ovšem zakládá vždy s obtížemi, materiálními i psychickými, hledají se cesty, jak začít a na co navázat. Na Masarykově univerzitě je možno navázat jednak na nedávnou minulost — slovenskému jazyku a literatuře se vyučovalo v rámci kateder bohemistiky — i na odkaz meziválečné slovakistiky, tehdy pěstované a rozvíjené v širším rámci slavistických studií. V uvedených souvislostech není možné nepřipomenout receptivní publicistickou i učitelskou činnost lektora

ra slovenského jazyka a literatury na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity *Aloise Gregora*, který po celou dobu své aktivní činnosti neúnavně informoval o slovenské literatuře, a tak podstatnou měrou přispíval k informovanosti české veřejnosti o slovenské kultuře a literatuře po r. 1918.

Právě teď je vhodná chvíle upozornit na mimořádné místo Moravy, které jí v meziválečném sžívání se Slovenskem nesporně patřilo (Poprvé jsme na význam a roli moravského kulturního prostředí upozornili v knize: Věra Linhartová: *Cesty k porozumění*, UJEP, Brno 1985). Zasloužily se o to především *Lidové noviny* (měly domovskou redakci v Brně na České ulici). Myslím si, že kulturní vztah, jestliže se institucionalizuje (logicky se tomu tak stalo v důsledku vytvoření společného státu), nutně přesahuje hranice běžně vymezované kulturou a kultuře a stává se — i když nechtěně a často na závalu věci samé — politikem. Vztah česko-slovenský byl v minulosti zatížen politikou značně a troufám si tvrdit, že tomu tak bude i nadále. Po vyhodnocení vývoje česko-slovenských vztahů v minulosti (i nedávné) je třeba konstatovat, že ve slovenské literatuře (kultuře) se tradičně vliv české kultury prosazoval pozitivně a bránil literatuře uzavírat se pouze do vlastní národní podstaty. Působily však i vlivy jiných literatur (srv. výše), i to, že řešení kulturních otázek (i vzájemných) bylo úzce spínáno s celkovým stavem česko-slovenských poměrů a že často vzájemné vyrovnávání v kulturním životě zprostředkovaně vlastně implikovalo i vyšší kvalitu shody v některých politických činnostech.

Objekt zevrubného zkoumání česko-slovenského kulturního vztahu je kvantitativně rozsáhlý, ideově mnohvrstevnatý a vlastně permanentně politicky zatížený, což je v obou prostředích neustále velmi citlivě vnímáno. Předmět zkoumání je rozsáhlý a náročný i vzhledem k tomu, že je třeba dobře znát a hodnotit společenský, politický, kulturní i historický kontext, v němž se literatura realizovala a byla kriticky recipována. Nutně vyžaduje také znalost literární tradice i dějin obou národních kultur, neboť u nás byla slovenská literatura vždy přijímána s ostatní domácí literární produkcí, většinou konfrontačně s poněkud předbíhající českou kulturou, která neměla vůli přihlížet k zvláštním a rozdílným problémům a potřebám slovenského národního celku uvnitř společného státu. Vzhledem ke své dvacetileté výzkumné zkušenosti tohoto výseku historicky

společných dějin se odvažují tvrdit, že česká literární věda mu věnovala pozornost marginální. V minulosti dospěl proces komunikace obou literatur k někdejšímu Šaldovu požadavku chápat obě literatury jako plodný dialog, aby slovenská literatura „...tvořivě popírala literaturu českou a doplňovala se s ní ve vyšší útvar (F.X. Šalda: *Kritické projevy II*, s. 160). Na této — věřím, že uskutečněné Šaldově platformě, se obě literatury opět oddělily. Zdá se tedy, že další zkoumání vztahů je nenaléhavé a nutně se kvalitativně promění. Blízká budoucnost nabízí sledovat slovenskou literaturu (kulturu) už jako cizí. Ve sborníku *Rodné zemi*, který v r. 1958 vydal Musejní spolek v Brně k 70. narozeninám A. Gregora a k 50. výročí trvání Musejního spolku v Brně, *Josef Hrabák*, pozdější profesor katedry českého a slovenského jazyka Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a její dlouholetý vedoucí, v závěru medailónu, věnovanému A. Gregorovi, uvedl: „Oživení drobných statí, které jsou dnes namnoze ztracené ve starých ročnících denního tisku a těžko dostupných časopisech, nebylo by ke škodě naší literární historii, neboť by v nich našla ne jeden bystrý postřeh, který by stál za zamyšlení a mohl být podnětný, nehledě k množství materiálu důležitého pro poznání kulturního života na Moravě“ (*Rodné zemi*, 22). Citovaná slova mi jako nadšené slovakistce byla impulsem k dlouhodobému detailnímu studiu všech textů uvedených v bibliografii Gregorových prací ve sborníku *Rodné zemi*. Vydání jubilejního sborníku k sedmdesátinám Aloise Gregora bylo nesporně veřejným uznáním a pozitivním hodnocením celoživotní usilovné Gregorovy (hlavně publicistické) činnosti, cíleně zaměřené na soustavné informování o popřevratovém rozvoji kultury na Slovensku. Z dříve již uvedených poznámek je patrné, že v českých zemích byla recepce slovenik v podstatě problematizována po celé dvacetiletí trvání předmnichovské republiky. O to větší zásluhu měli ti, kteří systematicky a neúnavně publikovali v denním tisku, ale i v jiných tiskových orgánech, glosy, články, recenze i polemiky... téměř veškeré kulturní vření „připojené země“ nejen v jejích kulturních centrech, ale často i v odlehlejších regionech. V tomto směru patřil někdejšímu slovakistovi Filozofické fakulty Masarykovy univerzity *Aloisu Gregorovi* primát. Hodnotíme-li tedy dnes podíl české účasti na vytváření pozitivního česko-slovenského vztahu mezi léty 1918–1938, patří v něm prioritní pozice Gregorovi a současně

i Moravě, která plnila roli důležitého spojovacího článku mezi Čechami a Slovenskem nejen v geografickém smyslu. K tomuto tvrzení nás mimo jiné vede a opravňuje systematické sledování kulturní rubriky Lidových novin, jejíž hlavní redakce měla sídlo v Brně (pražská, ostravská, bratislavská ...redakce byly filiální). Není třeba poučeným příliš zdůrazňovat, jaké význačné místo zaujímají v budování jakýchkoliv vztahů mediální prostředky. Jedním z důkazů tohoto přesvědčení je i prudký nárůst novinové a časopisecké produkce v obou zemích, růst nákladů i prosazování stále náročnějších kvalitativních kritérií.

Vzhledem k předmětu našeho odborného zájmu soustředíme teď pozornost na *Lidové noviny*. Důvodů pro naše rozhodnutí je mnoho, není to jen brněnské sídlo redakce. To, co nás nejvíce vedlo k archivnímu studiu Lidových novin, byla úroveň jejich kulturní rubriky. Ze všech tehdy vycházejících deníků poskytovaly literatuře nejvíce místa, což lze jednoznačně tvrdit i o nejsystematičtějším a nejživějším zájmu o slovenské kulturní prostředí, jeho proměny a diferenciacie ideové i kvalitativní. Celková úroveň Lidových novin byla v tehdejší publicistice všeobecně uznávaná od r. 1904, kdy do jejich redakce přišel Pražan *Arnošt Heinrich*, který list postupně zbavil novinářského amatérismu a diletantství. Stoupal i jejich náklad, po r. 1918 měla obě vydání (brněnské a pražské) 87 000 výtisků (Rovnost v té době 6 000). V meziválečné době bylo publikování v Lidových novinách i prestižní záležitostí, jejich stránkami i redakcí prošly známé osobnosti (např. R. Těsnohlídek, A. Markalous, A. Novák, J. Mahen, S. K. Neumann, Fr. Gellner, J. Čapek, L. Janáček, A. Trýb, V. Nezval, A. Pražák, B. Haluzický, F. Trávníček...). Hlavní příčina kvantitativního i kvalitativního rozběhu Lidových novin spočívala v Heinrichově umění „dělat noviny“, v úsilí o věrohodnost zpráv i v profesionalizaci zaměstnanců a v soustavném shromažďování a ukládání informací. I tato vnější charakteristika listu přesvědčí o tom, že měly značný vliv i na své čtenářstvo, napříč tehdejšími politickými stranami i společenskými skupinami. Opřeme své přesvědčení o slovo B. Golombka (Dnes a zítra, 1944, s. 241): „...čtenáři poznávali po několika měsících a rocích, že získali ze svých novin a často *jenom z těchto novin* (V. L.) rozhled, jenž byl tak patrný, že se lišili od těch, kdo Lidové noviny nečetli“. Zájem o Lidové noviny byl po celém území ČSR, od Prahy až po Košice. Heinrich prosadil přesvědče-

ní, že moderní list se musí budovat ve spolupráci s vědci a umělci. Tím se stávalo, že redakce byla vždy plná návštěvníků, kteří už nějaké jméno měli, anebo je právě v Lidových novinách získávali. Kulturní rubrice vymezil Heinrich celých 400 řádek (tři plné sloupce) pro zprávy o nejrůznějších literárních reáliích, recenzím o nových knihách, o kulturních událostech, což ještě ve dvacátých letech bylo zcela neobvyklé. Heinrichovou ideou bylo získat mj. své čtenáře pro kulturu, vzdělávat je a vychovávat u nich vztah k umění. Prosadil v novinách to, co měla spíše dělat literární revue, ale faktem natrvalo zůstává, že stále rostoucí kvalita kulturní rubriky se stala jejich pýchou, stejně jako jejich pravidelné povídky, jazyková zákampí, sloupky, comicsy... Sympatická byla i pověstná přísnost redakční kritiky, která nešetřila nikoho a nepřipouštěla diletantismus. V neposlední řadě patřila k přednostem Lidových novin i možnost rychlého rozšiřování po železnici a vysoká kvalita kolportace.

Pro naši univerzitní veřejnost musí být potěšitelné, že se s historií Lidových novin spojilo několik univerzitních osobností, k nimž je třeba přiřadit i Aloise Gregora. Oproti svým starším kolegům mám výhodu, že jsem A. Gregora neznala osobně, nejsem proto zatěžována nevhodnými reminiscencemi, které často ovlivňují objektivnost hodnocení. Pro mladší generaci považuji za vhodné uvést několik základních biografických údajů. *A. Gregor (1888–1971)* pocházel z učitelské rodiny, stal se také učitelem, na svou pozdější odbornou a vědeckou činnost na univerzitě byl důkladně připraven. Po maturitě (1907) vystudoval češtinu a němčinu na FF Univerzity Karlovy v Praze, studijně pobýval ve Vídni, v Berlíně a v Paříži. Za dva roky po absolutorii filozofické fakulty (1914) byl promován doktorem filozofie na UK v Praze. Až do svého penzionování v r. 1949 působil jako lektor slovenského jazyka a literatury na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Od počátku své pedagogické činnosti projevoval zájem o vědeckou práci, o českou, ale také i o slovenskou filologii a literární historii. Slovakistice pak věnoval pozornost doživotní. Lektorem pro slovenský jazyk se A. Gregor stal hned po založení Masarykovy univerzity v Brně v r. 1919. Zájem o slovenskou filologii, zvláště o dialektologii, ho přivedl ke studiu středoslovenských dialektů v Liptově a v Turci. K výzkumu byl pověřen Univerzitou Karlovou a Maticí slovenskou. Za své zásluhy v dialektologii byl zvolen mimořádným

členem Učené společnosti Šafárikovy v Bratislavě a byl rovněž přizván do jazykozpytného odboru Matice slovenské. Svými výzkumy neobhacoval jen úzce vědní obor, ale v desítkách článků a drobnějších (novinových i časopiseckých) studií seznamoval s nimi i širokou veřejnost. Z odborného Gregorova studia vznikaly i rozsáhlejší spisy a edice, ale Gregor sám si kladl převážně cíle popularizační. Tento jeho specifický přístup byl tehdy diktován naléhavými zájmy doby (srv. výše), byl důkazem Gregorova chápání dobové potřeby budovat česko-slovenský vzájemný vztah, realizací vlastních zkušeností lidských i pedagogických, jimiž soustavně přispíval ke kulturní spolupráci mezi oběma národy. Ideje o nutnosti vzájemného poznávání, dobré a srozumitelné komunikaci a potřebné vzájemnosti šířil mezi širokou masu lidí právě prostřednictvím Lidových novin a doslova objevoval českému čtenářstvu slovenskou literaturu, rozvíjející se časopisectví, humanitní vědy, divadelnictví, těžce tehdy zápasící s profesionálními německými a maďarskými scénami, slovesnou i uměleckou lidovou tvorbu... Analýza desítek Gregorových textů (přednášek v Československém rozhlasu, ve Vesně, v Sokole, na univerzitě) vydává svědectví o celé tehdejší atmosféře, která nebyla nakloněna myšlence přijmout Slovensko (i jeho kulturu) partnersky, v poválečné době se kvalitativně proměňoval i český život, euforisticky byla prožívána hlavně emancipace od německého prostředí. Příliš, a k vlastní škodě ve vztahu ke Slovensku, bylo zdůrazňováno vědomí vlastní české výjimečnosti, které nakonec rozhořčeně označil *F. X. Šalda* za českou velkohubost (Zápisník 1928). Vztah ke Slovensku nemohl být nadále budován na pouhé citové účasti, proto poválečná tvorba ani publicistika nemohly pokračovat v tradici literátů 19. století, výrazné kvalitativní změny se musely prosadit v celém slovenském kulturním spektru, proměnit se musel obsah umění, zvyšovala se hodnotící kritéria pro veškerou duševní činnost, což se nutně promítalo i do recepce literatury a umění veškerých slovenik v českém prostředí.

A. Gregor viděl a nacházel hodnoty tam, kde byly, vyřazoval to, co nesplňovalo požadavky zvyšování nároků na původní tvorbu, zpříšňoval estetická kritéria nejen pro nově vznikající díla, také však v návratech do kulturní historie, v níž vyhledával a představoval estetické hodnoty už dávno minulé, ale velmi důležité pro kontinuální kulturní vývoj v novém státě. Všeobec-

ný požadavek zvýšené úrovně se projevoval i ve vlastních Gregorových publikacích. Neúnavný slovakista nejednou první představoval českému čtenáři postupně jména, která jsou dnes neodmyslitelná ve slovenské literární historiografii (např. Hviezdoslav, Krčméry, Rázus, Kukučín, Kompiš, Roy, Lukáč, Surek, Gašpar, Tajovský, Urban, Timrava, Gregorová).

Nutně musíme upozornit na velmi složité dobové politické a ekonomické a následné společenské problémy, jejichž liknavé řešení či neřešení zatěžovalo obtížně budovaný a stále křehký vztah česko-slovenský. V pozadí našich referencí je neustále vědomí dobového kontextu, ale pro naši v podstatě vzpomínkovou a sumarizující referenci je nutné jisté zjednodušení. Vyrovnávání a partnerské přijímání na uměleckých frontách nutně vyžadovalo nejen nové talenty tvůrčí a kritické, ale i nutný, odpovídající čas, změny ve společenské struktuře, naléhavé řešení nerovnoměrného hospodářského vývoje obou zemí. Podmínek ke kulturnímu vyrovnání bylo velmi mnoho, v neposlední řadě chyběl i společný umělecký program spolupráce mezi spisovateli. Náběhem k řešení tohoto problému bylo až jednání teplického kongresu v polovině 30. let, kde bylo doslovně řečeno: „... Budeme tak robiť v priateľskej družbe so spisovateľmi českými, nám najbližšími, ako rovní s rovnými (V. L.).“ Následná ostrá diskuse vyvolaná vypjatou atmosférou předválečné doby (i rozpadem státu) přesvědčovaly o tom, že pro partnerskou oboustrannou recepci bylo třeba vykonat mezi obyvatelstvem ještě velmi mnoho. Gregorova činnost se do historie vzájemných kulturních česko-slovenských vztahů zapsala jako záslužná. Jeho práce o slovenské literatuře a kultuře vůbec dokumentují nejenom jeho činnost publicistickou, ale i autorskou zásluhu na vydávání školních čítanek se slovenskými texty, studijních příruček, vysokoškolských skript z dějin slovenské literatury pro české studenty i podíl na mnoha heslech ze slovenské literatury, která Gregor zpracoval pro Dodatky Ottova slovníku naučného nové doby.

Na závěr tohoto drobného vhledu do historie předválečných vzájemných vztahů budovaných usilovně mezi Čechy a Slováky směrem k partnerství a toleranci etnických odlišností musíme po zásluze ocenit podíl slovakisty Aloise Gregora, který svým celoživotním úsilím podporoval tvrzení Jána Hrušovského (Elán II, č. 4, 1931, s. 1), že „Morava to bola vždycky, ktorá sa ukázala

úspešným priateľom oboch strán a požehnane umožňovala, že zprotív nevyrástly tragické nedorozumenia“. Přejme si, aby odkaz dřívější brněnské slovakistiky byl tvořivě popírán a rozvíjen i v rámci nově založeného oboru slovakistiky na Ústavu slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.